

POZORIŠTE SVIH – POZORIŠTE ZA SVE

Napori koji se, naročito nekoliko poslednjih godina, ulažu u pravcu demokratizacije kulture stvaranjem uslova da što veći broj ljudi kreativno učestvuje u kulturi, da još više bude onih koji će duhovne vrednosti doživljavati kao najveću ljudsku potrebu i potvrdu smisla ljudske zajednice — ti napori izražavaju stepen našeg saznanja o potrebi demokratizacije kulture i nužnosti menjanja statusa kulture. Primera takvih napora ima dosta. Svi oni parcijalno, bez obzira na njihov udeo, streme istom cilju: da opredmećene vrednosti epoha, vekova, čoveka učine dostupnim ljudima, jer se one jedino i ostvaruju kao vrednosti srazmerno toj dostupnosti čoveku koji je subjekt i objekt, pesma i refren poetese kulture.

Navešćemo jedan primer iz prakse — inicijativu uprave Narodnog pozorišta u Leskovcu, koja pokušava da akcionu parolu »pozorište svih — pozorište za sve« pretvori u stvarnost boreći se za autentičnost svoga imena »narodno«. Ali najpre evo ukratko preistorije koja će objasniti kako je nastao ovaj eksperiment.

U okviru VI pozorišnih susreta »Joakim Vujić«, održanih u Leskovcu od 18. do 28. aprila tekuće godine, organizovano je savetovanje o iskustvima pozorišne komune. Uvodno izlaganje Ivana Ivanjija uglavnom se temeljilo na iskustvima pozorišne komune beogradskog Narodnog pozorišta. Najpre smo u listu »Susreti«¹⁾ objavili napis Dušana Mihailovića »Za besplatno pozorište«, a uoči samog savetovanja i tekst: »Klubovi pozorišne komune«.

Ni prvi ni drugi napis nisu uspeli da zainteresuju pozorišne ljude u onoj meri u kojoj smo mi to očekivali. Čak je ideja o pozorištu bez blagajne jedva i prokomentarisana, dok je o pozorišnoj komuni kao obliku udruživanja privreda — kultura rečeno da je, možda, adekvatnije stvarati *kulturnu komunu* (kada je u pitanju delova-

¹⁾ »Susreti«, br. 8, 25. april 1970. god. Leskovac, godina IV.

nje pozorišta u unutrašnjosti) koja angažuje više opština u zajedničkom finansiranju jedne pozorišne kuće (primer Zaječar — Bor).

I tako, sem nekoliko, uostalom čak i neoriginalnih, fraza i improvizovanih komentara o mogućim oblicima šireg delovanja pozorišta, s jedne, i gotovo frontalnog neprihvatanja modela beogradske pozorišne komune, s druge strane, savetovani je završilo rad zaključivši da se o svemu ovome govori vanredno, drugom prilikom.

Mi smo u Leskovcu, porazmislivši još jednom o svim elementima od kojih zavisi ostvarenje zamisli da pozorište, u čijem finansiranju učestvuju svi građani koji na bilo koji način ostvaruju dohodak, i postane kulturni dom svih — tu »drugom prilikom« iskoristili za akciju, za oživotvorenje najneposrednijeg spoja: pozorište — gledalac. Odlučili smo se da iz iskustva izvučemo određene zaključke, a ne da zaključcima još jednog savetovanja iniciramo ili provociramo praksu.

I 3. oktobra 1970. godine, prenoseći jednoglasnu odluku predstavnika trideset privrednih organizacija (sa sastanka koji su organizovali Opštinsko sindikalno veće Saveza sindikata, Opštinska zajednica kulture i uprava Narodnog pozorišta u Leskovcu), a uz odobravanje publike na jugoslovenskoj premijeri Šekspirovog komada »Timon Atinjanin«, oglasili smo: Narodno pozorište u Leskovcu prvo je pozorište u našoj zemlji za čije predstave *gledalac ne plaća ulaznicu*. I to ne samo u Leskovcu i ne samo za Leskovčane već i u svim salama na teritoriji leskovačke komune u kojima gostuje pozorište iz Leskovca, i za sve radnike, seljake, đake, studente, putnike namerne i ostale građane Leskovca i svih mesta u opštini leskovačkoj³⁾.

Ukratko, evo šta smo mi u Leskovcu uradili.

Pošli smo od sledećih činjenica, s jedne strane: — svi uposlenici leskovačke komune učestvuju indirektno u finansiranju pozorišta putem doprinosa budžetu iz ličnog dohotka, ali svi ne odlaze u pozorište — najmanje oni kojima je to najpotrebnije;

— svaki je gledalac pozorišne predstave dotiran od društvene zajednice (bez obzira na visinu ličnog dohotka), ali se najčešće tom beneficijom koriste oni koji su u mogućnosti da i lično odvoje za kupovinu ulaznice; to lično odvajanje reflek-

---

³⁾ Opštinu Leskovac čine 144 naselja u kojima živi preko 150.000 stanovnika. Zaposlenih u opštini ima preko 26.000. Učenika svih škola u opštini ima oko 27.000. Grad ima preko 50.000 stanovnika, sa blizu 15.000 uposlenih i oko 14.000 učenika osnovnih i srednjih škola.

tuje se dalje, priznali mi ili ne, kao društveno odvajanje na one koji su kulturi »naklonjeni« i na one kojima je kultura »strana«.

A s druge strane:

— u okviru radnih organizacija postoje fondovi zajedničke potrošnje koji znače i mogućnost izdvajanja sredstava za finansiranje kulturnih potreba radnika;

— znatna sredstva radnih organizacija idu u fondove za reklamu i propagandu, a moguće je jedan deo tih sredstava izdvojiti i za potrebe kulture;

— jedan procenat sindikalne članarine ostaje sindikalnim podružnicama na samostalnom raspolaganju.

Zaključili smo da nije posredi nedostatak sredstava za bogatiji, raznovrsniji kulturni život našeg radnog čoveka, već je u pitanju umešno korišćenje zajedno stečenih sredstava na način koji im obezbeđuje da se najpogodnije društveno potvrde i oplode.

Kao odgovor na ovo pitanje usledila je akcija Opštinskog sindikalnog veća, Opštinske zajednice kulture i uprave Narodnog pozorišta u Leskovcu.

Pozvali smo predstavnike tridesetak privrednih organizacija (direktore, predsednike radničkih saveta i sindikalnih podružnica) i ukazali im na činjenicu da pozorište već dobija 8/10 materijalnih sredstava od Opštinske zajednice kulture na osnovu ugovora (za određeni broj premijera, broj gledalaca, predstava u mestu i na gostovanju i za druge aktivnosti). Od prodatih ulaznica pozorište ostvaruje samo 2/10 sredstava, što čini neznatnu »zaradu«, u odnosu na ukupna ulaganja u finansiranje pozorišta, ali je baš ta »zarada« prepreka uposlenicima sa niskim ličnim dohocima da dođu na pozorišnu predstavu, da dođu u svoje pozorište³⁾.

Stoga smo i predložili predstavnicima privrednih organizacija da udruže sredstva u solidarni fond pozorišnog dinara (u ovom slučaju njih 30 od ukupno 103 privredne organizacije u opštini) u visini godišnje »zarade« i time omogućće ostvarenje zamisli: da pozorište svih i postane pozorište za sve.

Šta smo time dobili?

³⁾ Na teritoriji leskovačke opštine blizu 13.000 uposlenika ostvaruje mesečni lični dohodak između 40.000 i 70.000 starih dinara, a ukupan broj uposlenih je 26.000.

Društveni dinar, u ovom našem slučaju, dobija kolektivnog umesto individualnog potrošača; dinar koji je bio otuđen od neposrednog proizvođača raznim doprinosima na lični dohodak (u konkretnom slučaju) vraća se sada tom istom proizvođaču u vidu ulaznice za pozorišnu predstavu i predstavlja najautentičniju sponu između carstva nužnosti i slobode, između prinude i rasonode. To su početni koraci ka ostvarenju humanijih odnosa samoupravnog društva — bogatstvom, raznovrsnošću i intenzitetom kulturnog života radnih ljudi.

Obezbedili smo maksimalnu posetu pozorišnim predstavama time što su 30 privrednih organizacija udružile sredstva ove godine, za period od dve godine, pa će doći »na red« tek posle 7 godina. Za celo to vreme njihovi će uposlenici, kao i uposlenici onih organizacija koje sada nisu uložile sredstva, moći da gledaju pozorišne predstave bez neposredne materijalne nadoknade.

Mi smo dogovor ovih 30 organizacija i uprave Narodnog pozorišta, sledeći praksu drugih pozorišta u našoj Republici, mogli da nazovemo »Pozorišna komuna« ili »Zajednica prijatelja pozorišne umetnosti«, a da ulaznice za predstave, makar i sa znatnim popustom, ipak prodajemo. Međutim, umesto legitimacija članovima »Komune«, »Zajednice«, »Klubova« — mi smo delili pozorišne ulaznice uposlenicima i onih organizacija koje nisu, u ovom trenutku, uložile u solidarni fond pozorišnog dinara; umesto užih, klubskih poseta pozorišnim predstavama — odlučili smo se za šire, kolektivne posete; moći dinara suprotstavili smo moć scenskog doživljaja.

Zamisao »pozorište svih — pozorište za sve« ostvaruje se na taj način što u svakoj radnoj organizaciji, školi, garnizonu postoji lice koje preuzima karte i deli ih uposlenicima, đacima, vojsci dok se jedan broj karata zadržava na šalteru pozorišta i daje svakom onom ko lično dođe po ulaznicu za svaku predstavu. O tome koja će organizacija, škola ili kasarna kad gledati predstavu — vodi računa lice kome je distribucija karata, organizacija predstava, reklama i propaganda — jedini posao pri Pozorištu.

Visinu sredstava koja jedna organizacija ulaže, određuju samoupravni organi zavisno od materijalnih mogućnosti i broja uposlenika, odnosno od broja učenika u gradu i opštini kada su u pitanju sredstva koja ulaže Zajednica obrazovanja.

Na osnovu odluka samoupravnih organa o visini izdvajanja sredstava u solidarni fond pozorišnog dinara, potpisuje se odgovarajući dokument između članice asocijacije i uprave Pozorišta, koje

prima i konkretne obaveze (broj predstava za uposlenike, posebni programi i drugi oblici saradnje) od čijeg izvršenja zavisi i izvršenje materijalnih obaveza prema Pozorištu.

Umesto klupskih debata o pozorištu — proklamovali smo *Skupštinu gledalaca* kao vrhovno telo najneposrednijeg uticanja na problematiku i rad pozorišne kuće, svesni da to može da dovede i do promene postojeće strukture samoupravnih organa Pozorišta, jer se, po našem očekivanju, funkcija gledalaca ne sme završiti sa svršetkom pozorišne predstave.

Skupštinu gledalaca čine svi oni koji na dan njenog održavanja dođu na zakazano mesto i time izraze želju da aktivno učestvuju u njenom radu. Skupština bi se održavala na stadionu ili nekom drugom mestu koje dozvoljava aktivnost većeg skupa ljudi (čak i do 20.000 ljudi). Održavala bi se završetkom svake pozorišne sezone i raspravlja la bi o dva osnovna problema bitna za delatnost Pozorišta:

— repertoar za narednu sezonu, i

— kvalitet i kvantitet ostvarenja repertoara protekle sezone. Prethodno bi se obavilo izjašnjava nje najšireg kruga gledalaca o navedenim pitanjima putem ankete, intervjuu i drugih vidova konsultovanja publike.

Od poznatih pozorišnih kritičara, teatrologa i pozorišnih praktičara formiraće se *Tribina kritičara* — svest i savest Skupštine gledalaca. Članovima Tribine biće omogućen boravak u Leskovcu da bi mogli prisustvovati svim predstavama sa repertoara te sezone. Posle viđenih predstava, ostvarenih kontakata i potrebnih konsultacija, ostvarenog uvida u anketu gledalaca — članovi Tribine kritičara izdaju svoju deklaraciju o umetničkom dometu i vrednosti viđenih predstava iz repertoara protekle sezone, sugerišu pravac buduće repertoarske politike i nagoveštavaju moguće oblike razvijenijeg pozorišnog organizma na novim osnovama.

Skupština bira telo koje će neposredno kontaktirati sa operativnom upravom Pozorišta i samoupravnim organima (Savetom, Umetničkim većem) i zajedno sa njima boriti se za ostvarenje onih zaključaka koje je Skupština usvojila.

Uključivanje sociologa, psihologa i kulturologa ovako koncipirane Skupštine gledalaca od izuzetnog je značaja za budućnost ovakvog i sličnih pokušaja u oblasti kulture i njihovo reflektovanje na proizvodnju i međuljudske odnose, na odnose u porodici, na ponašanje u raznim životnim situacijama i tome slično.

Ovo što je dosada urađeno predstavlja tek prvu fazu.

Sledeća faza ove jedinstvene kulturne akcije u našoj zemlji jeste *asocijacija opština našeg regiona* (šest opština sa blizu 500.000 stanovnika) na sličnim osnovama kao i asocijacija privrednih organizacija i Pozorišta leskovačke opštine. Udrugivanjem sredstava opština u solidarni fond pozorišnog dinara omogućuje se stanovništvu dotične opštine da može videti svaku pozorišnu predstavu leskovačkog pozorišta kad god ono gostuje u njihovom mestu.

Opštine sredstva izdvajaju prema materijalnim mogućnostima komune i u zavisnosti od broja stanovnika. Pozorište se ugovorom obavezuje na određeni broj predstava (utvrđuje se minimalni broj) koje će Pozorište izvesti da bi druga ugovorna strana (opština) svoju obavezu ispunila u celosti.

To bi bilo prvo *međukomunalno pozorište svih*
— *pozorište za sve.*

Ostvarenje druge faze pretpostavlja:

- negovanje i razvijanje novih scena, a što je u neposrednoj vezi sa brojem članova umetničkog ansambla i drugih službi;
- razvijanje oblika amaterske pozorišne aktivnosti u opštinskim centrima i većim radnim organizacijama; i
- posebnu brigu oko izbora dela za repertoar i njihovo realizovanje i slično.

Međutim, neophodno je reći i to da sve ovo o čemu je dosada bilo reči, u okviru prve i druge faze ostvarenja ove zamisli, predstavlja samo sferu spoljašnjih odnosa na relaciji: Pozorište — gledalac (odnosno Skupština gledalaca kao predstavnik društva) a što se unutrašnjih odnosa tiče: Pozorište — umetnik (odnosno uposlenik u širem smislu), on se reguliše u zavisnosti od ocene kvaliteta kao i u zavisnosti od kvantiteta umetničkog rada. To su elementi koji određuju kolika će biti visina ličnog dohotka uposlenika Pozorišta.

Između aktera »spoljnih« i »unutrašnjih« odnosa postoji međuzavisnost, jer prvi neposredno utiču na rad Pozorišta preko Skupštine gledalaca dok drugi utiču na gledaoce preko svog umetničkog rada i kvaliteta predstava.

Na ovoj liniji postoje izvesne primedbe (ako je Pozorište unapred obezbedilo sredstva — ono neće da radi kvalitetno!) koje su neodržive. Nikome

ne pada na um da sumnja u kvalitet proizvodnje jedne privredne organizacije ako je ona taj proizvod unapred ugovorila sa partnerom. Naprotiv!

Štampa, radio i televizija sa radoznalošću su prenele vest o prvom jugoslovenskom pozorištu za čije se predstave ulaznice ne naplaćuju. Navešćemo naslove nekoliko napisa iz kojih se može zaključiti s kakvim je simpatijama i podrškom naša štampa (Borba, Večernje novosti, Komunist, Mladost, Prosvetni pregled, Politika, Rad, Student i dr.) pisala o ovom jedinstvenom pokušaju jedne kulturne institucije u našoj zemlji na relaciji integracije privrede i kulture. »Pozorište grli radnike«, »Povratak teatru«, »U potrazi za gledaocem«, »Pravo narodno pozorište«, »Zapis o istorijskoj vesti«, »Pozorište — narodu«, »Veliki korak pozorišta«, »Pozorište svih — pozorište za sve« i slično.

Koliko nam je poznato, za mesec dana otkako je proklamovan rad ovakvog pozorišta, objavljeno je 18 napisa iz pera 15 autora: »Borba« je pokrenula jugoslovensku anketu: Besplatno pozorište — da ili ne?, u kojoj je, dosad, učestvovalo 16 lica, uglavnom pozorišnih radnika, iz Beograda, Osijeka, Bitolja, Zagreba, Niša i Leskovca; intervjuisano je 26 lica za Večernje novosti, Radio-Beograd, Radio-Niš, Rad, Arena (Zagreb); stiglo je više telegrama, čestitki i ponude besplatne saradnje od strane reditelja (Dušan Mihailović, Alojz Ujes), pisaca (Fadil Hadžić) i drugih scenskih umetnika, kao i jedan broj pisma od radnika iz raznih krajeva naše zemlje koji pozdravljaju početak rada *pozorišta svih — pozorišta za sve*.

Zajednica profesionalnih pozorišta u SR Srbiji sugerirala je Odboru VII pozorišnih susreta »Jokim Vujić« da leskovački primer saradnje Pozorišta i privrede bude predmet savetovanja.

Rezultat jednomesečnog rada Pozorišta svih — pozorišta sa sve (od 3. X do 3. XI 1970): 32 predstave, 10.320 gledalaca, prosek po predstavi 322 (sala ima 306 sedišta) kao da nagoveštava mogućnost ostvarenja naše davnashnje želje: da pozorišna predstava postane svakodnevna potreba jer je pozorište uistinu najdemokratskija i najpristupačnija umetnost, koja govori »najmoćnijim jezikom koji čovečanstvo poznaje, jezikom neposrednog doživljavanja i delovanja« (dr Hugo Klajn).